

مقاله پژوهشی - فصلنامه علمی رهپا

سال هجدهم، شماره ۶۹، زمستان ۱۴۰۳

صفحه ۲۷ تا ۵۲

سیاستگذاری تقنینی در رسیدگی به تخلفات اداری و انتظامی کارکنان دولت در دیوان عدالت اداری

دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی،
دانشگاه علامه طباطبائی، تهران: ایران

حمیدرضا بهرامی

استاد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه
طباطبائی، تهران، ایران

حسین غلامی *

استاد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه
طباطبائی، تهران، ایران

حسنعلی موذن زادگان

چکیده

این پژوهش به سیاستگذاری تقنینی در زمینه رسیدگی به تخلفات اداری و انتظامی کارکنان دولت در دیوان عدالت اداری پرداخته است. پرسش اصلی تحقیق این است که آیا سیاست‌های تقنینی فعلی توانسته‌اند به‌طور مؤثر در کاهش تخلفات و بهبود نظم اداری نقش‌آفرینی کنند؟ فرضیه پژوهش بر این اساس استوار است که وجود خلأهای قانونی و اجرایی، از جمله عدم تناسب میان تخلف و مجازات، نبود حمایت‌های حقوقی رایگان، و کمبود تخصص در دادگاه‌های عمومی برای رسیدگی به دعاوی اداری، اثربخشی دیوان عدالت اداری را کاهش داده است. روش پژوهش به‌صورت توصیفی-تحلیلی بوده و با بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای و مطالعه تطبیقی با نظام‌های حقوقی مشابه، از جمله فرانسه، انجام شده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که دیوان عدالت اداری، علی‌رغم نقش حیاتی خود در نظارت بر عملکرد دستگاه‌های دولتی و تضمین حقوق شهروندان، با چالش‌های متعددی مواجه است. از جمله این چالش‌ها می‌توان به نقض مکرر آرای هیأت‌های رسیدگی به تخلفات، فقدان تخصص کافی در دادگاه‌های عمومی برای دعاوی اداری، و عدم حمایت مؤثر از شهروندان در برابر نهادهای دولتی اشاره کرد. این پژوهش در نهایت بر ضرورت اصلاح قوانین مربوط به رسیدگی به تخلفات اداری تأکید کرده و راهکارهایی برای تقویت جایگاه دیوان عدالت اداری در افزایش شفافیت و کارآمدی ارائه می‌دهد.

کلیدواژه: دیوان عدالت اداری، تخلفات اداری، سیاستگذاری تقنینی، عدالت اداری، تناسب جرم و مجازات.

* نویسنده مسئول: hossein.gholami@atu.ac.ir

تاریخ تایید: ۱۴۰۳/۱۰/۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۶/۲۲

The Islamic Revolution Approach Quarterly

Vol. 18, No.69, Winter 2025, P 27-52

rahyaftjournal.ir

Legislative Policy in Addressing Administrative and Disciplinary Violations of Government Employees in the Administrative Justice Court

Hamidreza Bahrami

PhD Student in Criminal Law and Criminology, Faculty of Law and Political Science, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran

Hossein Gholami *

Professor of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law and Political Science, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran

**Hasanali Moazen
Zadegan**

Professor of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law and Political Science, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran

Abstract

This study examines legislative policies regarding the adjudication of administrative and disciplinary violations of government employees within Iran's Administrative Justice Court. The primary research question investigates whether the existing legislative frameworks have effectively contributed to reducing violations and improving administrative order. The study hypothesizes that legal and procedural gaps—such as disproportionate penalties for infractions, lack of free legal assistance, and the absence of specialized administrative courts—have undermined the efficiency of the Administrative Justice Court. Employing a descriptive-analytical method, this research relies

* Corresponding Author: hossein.gholami@atu.ac.ir

How to Cite: Bahrami, H., Gholami, H., Mozan Zadegan, H. (2025). Legislative Policy in Addressing Administrative and Disciplinary Violations of Government Employees in the Administrative Justice Court, *The Islamic Revolution Approach Quarterly*, 18(69), 27-52.

Received: 12/09/2024

Accepted: 25/12/2024

on library resources and comparative studies with similar legal systems, particularly France. The findings indicate that, despite its crucial role in overseeing governmental performance and ensuring citizen rights, the Administrative Justice Court faces numerous challenges. These include the frequent annulment of rulings by administrative disciplinary boards, insufficient expertise in general courts to handle administrative cases, and inadequate legal protection for individuals against governmental entities. Ultimately, the study underscores the necessity of legislative reforms to enhance the effectiveness of administrative justice. It offers policy recommendations aimed at strengthening the role of the Administrative Justice Court in fostering transparency and efficiency in governance.

Keywords: Administrative Justice Court, administrative violations, legislative policy, administrative justice, proportionality of offense and punishment.

Introduction

A nation's administrative system is a fundamental pillar of governance, responsible for maintaining order, delivering public services, and safeguarding citizens' rights. However, administrative and disciplinary violations by government employees can undermine the efficiency and transparency of the system, weakening public trust in state institutions. Addressing these violations requires robust legal and oversight mechanisms that not only protect citizens' rights but also uphold administrative integrity and order. In Iran, the Administrative Justice Court, established under Article 173 of the Constitution, plays a pivotal role in adjudicating complaints and objections regarding administrative decisions and actions. As a judicial entity overseeing executive bodies, the court ensures justice in interactions between the government and citizens. Nevertheless, its operations are hindered by multiple challenges. One major issue is the lack of proportionality between infractions and penalties in disciplinary board rulings. Additionally, the absence of specialized administrative courts for cases involving disputes between public institutions and private individuals has resulted in inconsistent rulings. Furthermore, the lack of free legal assistance has limited individuals' ability to defend their rights against state agencies. This study critically examines legislative policy in adjudicating administrative and disciplinary violations by government employees, identifying structural weaknesses in the system. It seeks to highlight the key challenges faced by the Administrative Justice Court and propose reforms to enhance its

effectiveness in promoting administrative justice and restoring public confidence.

Main Body

1. The Role of the Administrative Justice Court in Supervising Government Conduct

The Administrative Justice Court serves as the primary judicial body responsible for reviewing complaints against administrative misconduct. Its authority extends to ensuring that governmental agencies comply with legal and procedural norms. However, research findings indicate that the court's effectiveness is compromised due to structural and procedural limitations. One such limitation is the frequent annulment of rulings by administrative disciplinary boards. These inconsistencies in verdicts have created legal uncertainty, weakening the credibility of administrative justice. Additionally, the court lacks jurisdiction over all administrative disputes, particularly cases where public institutions file claims against private individuals. The current legal framework requires such disputes to be settled in general courts, which often lack the expertise necessary to handle administrative cases effectively.

2. Legislative Challenges in Addressing Administrative Violations

Several legal and procedural deficiencies hinder the efficiency of the Administrative Justice Court:

-Lack of Proportionality in Punishments: Many disciplinary rulings fail to uphold the principle of proportionality between offenses and penalties. Disproportionate punishments not only violate fundamental legal principles but also contribute to the high volume of appeals and complaints, overburdening the judicial system.

-Inadequate Legal Support for Citizens: Unlike in some other jurisdictions, Iranian law does not provide free legal assistance or state-appointed lawyers for administrative cases. This disparity puts individuals at a disadvantage when contesting government decisions.

-Absence of Specialized Administrative Courts: While some legal systems, such as France, have dedicated administrative courts, Iran lacks an equivalent structure. The reliance on general courts for administrative disputes results in inconsistent rulings and reduces legal predictability.

Comparative legal analysis suggests that adopting specialized administrative courts could enhance the efficiency of adjudicating government-related disputes and reinforce public confidence in judicial oversight mechanisms.

3. The Need for Legislative Reforms

Given the identified challenges, legislative reforms are necessary to strengthen the Administrative Justice Court's role in maintaining fairness and accountability in government actions. Key areas for reform include:

-Enhancing Legal Protections for Citizens: Introducing free legal aid for individuals challenging administrative rulings would ensure a fairer judicial process.

-Institutionalizing Proportionality in Disciplinary Rulings: Establishing clear guidelines for the proportionality of penalties can prevent arbitrary decisions and reduce the caseload of appeals.

-Creating Specialized Administrative Courts: Establishing courts dedicated to administrative disputes would improve judicial consistency and ensure that cases are handled by experts in administrative law.

-Increasing Transparency and Oversight: Strengthening monitoring mechanisms within the Administrative Justice Court can enhance its effectiveness in overseeing government agencies and preventing abuses of power.

Conclusion

Legislative policy in adjudicating administrative and disciplinary violations of government employees plays a crucial role in maintaining order, ensuring transparency, and bolstering public trust in governance. The Administrative Justice Court, established as a key constitutional institution, is tasked with overseeing government decisions and safeguarding citizens' rights. However, this research highlights significant challenges in the court's operations, including disproportionate punishments, lack of specialized administrative courts, and insufficient legal protections for citizens. Addressing these issues requires comprehensive legislative reforms. Implementing specialized administrative courts, enforcing the principle of proportionality, and providing legal aid for individuals would enhance the efficiency and fairness of administrative justice. By adopting these reforms, the Administrative Justice Court can strengthen its role in promoting transparency and accountability, ensuring that administrative justice serves as a cornerstone for good governance in Iran.

Bibliography

Ansari, Bagher. (2014). *The Role of Judges in Legal System Transformation*. Tehran: Mizan Publishing, First Edition. (in Persian)

Ardabili, Mohammad Ali, & Iravanian, Amir. (2011). Essential considerations in value-oriented political intervention in criminal policymaking. *Legal Research Journal*, 15(8), Spring. (in Persian)

Darabi, Shahraddad. (2020). Iran's hybrid criminal policy against environmental crimes. *Criminal Law Teachings Journal*, 19, Spring & Summer. (in Persian)

Deh Namaki, Mansour, Babaei Khaneh Sar, Abbas, & Goldouziyan, Iraj. (2017). Legislative criminal policy of the Islamic Republic of Iran regarding traditional and electronic press crimes. *Comparative Law Studies Journal*, 10(35), 89-128. (in Persian)

Delmas-Marty, Mireille. (2019). *Major Systems of Criminal Policy*. Translated by Najafi Abrandabadi, Ali Hossein. Tehran: Mizan Legal Foundation, Fourth Edition. (in Persian)

Gorji Azandariani, Ali Akbar, & Fathi, Younes. (2015). Pathology of the trial process in administrative violations review boards: A reflection on an optimal model. *Administrative Law Biannual*, 3(9), Fall & Winter, 29-52. (in Persian)

Goudarzi Boroujerdi, Mohammad Reza. (2016). *Judicial Criminal Policy*. Tehran: Judiciary Legal and Development Studies Center, Second Edition. (in Persian)

Hamidi, Ali, & Alkajbaf, Hossein. (2021). A comparative review of the methods of issuing and enforcing judgments by Iran's Administrative Justice Court and the French Council of State after the Islamic Revolution. *Islamic Revolution Research Journal*, 15(54), 103-120. (in Persian)

Hedavand, Mehdi, & Aghaei Toq, Moslem. (2010). Specialized administrative courts in light of the principle of fair trial. *Khorsandi Publishing*, First Edition, Tehran. (in Persian)

Hemmati, Mojtaba. (2016). Analysis of the Administrative Justice Court law from the perspective of specific administrative fair trial standards, with reference to the European Court of Human Rights' jurisprudence. *Public Law Research Quarterly*, 19(55), Winter, 245-272. (in Persian)

Izadpanahi, Jahangir. (2006). Analytical review of the Administrative Justice Court's procedural law and judicial practices in light of natural justice principles. *Master's Thesis in Public Law*, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran, 29-30. (in Persian)

Jomshidi, Alireza. (2011). *Participatory Criminal Policy*. Tehran: Mizan Publishing, First Edition. (in Persian)

Keyvani Far, Mojgan, Babaei Mehr, Ali, & Foroughinia, Hossein. (2023). Mechanisms for interpreting ordinary laws by the Administrative Justice Court after the Islamic Revolution and its relation to the principle of justice-seeking. *Islamic Revolution Research Journal*, 17(62), 47-66. (in Persian)

Lazerge, Christian. (2011). *An Introduction to Criminal Policy*. Translated by Najafi Abrandeabadi, Ali Hossein. Tehran: Mizan Publishing, Second Edition. (in Persian)

Levasseur, Georges. (1993). Criminal Policy. Translated by Najafi Abrandeabadi, Ali Hossein. *Legal Research Journal*, 71-72(11-12). (in Persian)

Mojtahedi, Yousef. (2009). Iran's judicial criminal policy in the implementation of liberty-depriving punishments. *Judiciary Training Deputy, Department of Planning and Educational Text Development*, Qom: Qaza Publishing. (in Persian)

Nakouei, Mohammad. (2020). The principle of proportionality between crime and punishment in administrative violations. *Administrative Law Quarterly*, 8(25), Winter. (in Persian)

Sheikh Islami, Abbas. (2010). Analytical review of press crimes. *Judicial Training and Research Institute Publications*, Tehran: Javdaneh Publishing, Second Edition. (in Persian)

مقدمه

نظام اداری هر کشور به عنوان یکی از ارکان اصلی حکمرانی، نقش حیاتی در حفظ نظم، ارائه خدمات عمومی و تضمین حقوق شهروندان دارد. اما تخلفات اداری و انتظامی کارکنان دولت می‌تواند کارآمدی و شفافیت این نظام را به خطر اندازد و اعتماد عمومی به نهادهای دولتی را تضعیف کند. برخورد با این تخلفات، نیازمند وجود ساختارهای نظارتی و قانونی مؤثر است تا ضمن حفظ حقوق شهروندان، نظم و سلامت اداری را تضمین نماید. در جمهوری اسلامی ایران، دیوان عدالت اداری بر اساس اصل ۱۷۳ قانون اساسی تأسیس شده و وظیفه رسیدگی به شکایات و اعتراضات مردم در برابر اقدامات و تصمیمات اداری را بر عهده دارد. این نهاد به عنوان یکی از ارکان اساسی نظام قضایی، مسئولیت نظارت بر دستگاه‌های اجرایی و تضمین عدالت در روابط میان دولت و مردم را ایفا می‌کند. اما عملکرد دیوان عدالت اداری با چالش‌های متعددی مواجه است. یکی از مهم‌ترین این چالش‌ها، عدم رعایت اصل تناسب میان تخلف و مجازات در آرای هیأت‌های رسیدگی به تخلفات اداری است. همچنین، نبود دادگاه‌های تخصصی اداری برای رسیدگی به دعاوی اشخاص حقوق عمومی علیه اشخاص خصوصی، باعث صدور آرای متناقض و ناهماهنگ شده است. نبود حمایت‌های حقوقی رایگان برای افراد نیز موجب کاهش توانایی آن‌ها در دفاع از حقوق خود در برابر دستگاه‌های دولتی شده است. مسئله اصلی این پژوهش، بررسی سیاست‌گذاری تقنینی در رسیدگی به تخلفات اداری و انتظامی کارکنان دولت و شناسایی نقاط ضعف موجود در این زمینه است. در حال حاضر، یکی از مهم‌ترین چالش‌های دیوان عدالت اداری، عدم انسجام و کارآمدی در اجرای قوانین مربوط به تخلفات اداری است که منجر به صدور آرای متناقض، کاهش اثربخشی احکام و گسترش بی‌اعتمادی نسبت به نهادهای نظارتی شده است. علاوه بر این، ضعف در شفافیت فرآیندهای رسیدگی و نبود یک نظام جامع نظارتی باعث شده است که برخی از تخلفات اداری بدون رسیدگی مؤثر باقی بمانند یا برخوردهای ناعادلانه‌ای با متخلفان صورت گیرد. از سوی دیگر، ساختار فعلی رسیدگی به این تخلفات، به دلیل عدم تناسب میان جرم و مجازات و نبود استانداردهای دقیق در تعیین مجازات‌ها، در بسیاری از موارد با چالش‌های اجرایی مواجه است. در بسیاری از پرونده‌ها، نهادهای اجرایی و اداری در برابر احکام دیوان عدالت اداری مقاومت کرده و از اجرای کامل آن‌ها خودداری می‌کنند که این امر به تضعیف اقتدار دیوان و کاهش ضمانت اجرای آرای صادره منجر شده است. از این رو، ضروری است که با بازنگری در سیاست‌های تقنینی، فرآیندهای رسیدگی به تخلفات اداری بهبود یابند، شفافیت و کارآمدی در آرای دیوان افزایش یابد و از ظرفیت‌های حقوقی

در جهت حمایت از حقوق شهروندان استفاده شود. در این راستا، این پژوهش با هدف بررسی دقیق چالش‌های موجود، به ارائه راهکارهایی در جهت اصلاح نظام حقوقی رسیدگی به تخلفات اداری و ارتقای کارآمدی دیوان عدالت اداری خواهد پرداخت تا نقش این نهاد در تحقق عدالت اداری و تقویت اعتماد عمومی بیش از پیش تقویت شود.

۲- پیشینه تحقیق

اخیرا نویسندگان و محققان حوزه های حقوقی، التفات ویژه ای را به رویه های قضایی و اداری و در حقیقت سیاست جنایی در حوزه تخلفات اداری کارکنان دولت مبذول داشته اند. ولی پرداختن به حوزه سیاست جنایی قضایی در کشور، سابقه چندانی ندارد. در حوزه عام این پژوهشها، آثار زیادی از نویسندگان خارجی و ایران در کشور منتشر شده است. کتاب گرانسنگ درآمدی بر سیاست جنایی که در سال ۱۳۹۰ منتشر شد، دیدگاه جدیدی را توسط نویسنده آن کریستین لازرژ فراروی پژوهشگران این حوزه در ایران گشود که البته ترجمه روان و قابل اتکای علی حسین نجفی ابرندآبادی نیز توانست به درک مفاهیم عام و کلی سیاست گذاری جنایی در مفهوم مدرن آن، در بین پژوهشگران ایرانی کمک شایانی کند.

یکی دیگر از اصلی ترین متون پژوهشی در حوزه عام سیاستگذاری جنایی کتاب مارتی دلماس و ری می است که توسط بنیاد حقوقی میزان منتشر شد و بارها تاکنون تجدید چاپ شده است. این کتاب که با عنوان نظامهای بزرگ سیاست جنایی در بازار نشر کشور موجود است، باز هم از سوی علی حسین نجفی ابرندآبادی به زبان فارسی برگردانده شده و گویای نکات مهمی در زمینه روشهای جهانی مختلف برای سیاست گذاری نایی در کشورهای توسعه یافته جهان به شمار می رود.

شاید انتشار متون پژوهشی خارجی که تمرکز خود را بر سیاست جنایی نهاده اند باعث شده تا نویسندگان ایرانی نیز کم کم به سوی پژوهشهایی بروند که در آن، مساله سیاست جنایی پررنگ شده است. از جمله علی حسین نجفی ابرندآبادی در سال ۷۱ در مجله تحقیقات حقوقی، مقاله ای از ژرژ لواسور اندیشمند فرانسوی حقوقی کیفری با عنوان سیاست جنایی منتشر کرد که توانست توجه نویسندگان و محققان ایرانی را به موضوع سیاست جنایی بیش از گذشته جلب کند. از این رو می بینیم محققانی مانند جواد و ابراهیم ابراهیمی در سال ۱۳۹۱ با انتشار مقاله سیاست جنایی در ترازوی علم و دین در شماره ۴ مجله آموزه های حقوق کیفری تلاش کرده اند تا با آشتی میان موضوع سیاست جنایی و آنچه نظام دینی کیفری ما با آن مزوج شده است، راهی برای ورود مباحث سیاست جنایی مدرن به نظام تقنین کیفری کشور پیدا کنند.

این تلاش همچنین باعث شد تا محققانی همچون محمدعلی اردبیلی و امیر ایروانیان در سال ۱۳۹۱ مقاله‌ای با عنوان بایسته‌های حاکم بر مداخله‌ای ارزش‌گرایانه ساخت سیاسی در فرایند سیاست‌گذاری جنایی در ویژه‌نامه شماره ۸ مجله تحقیقات حقوقی منتشر کنند تا بار دیگر بین ارزش‌های نظام تقنینی کشور ما و سیاستگذاری مدرن کیفری دنیا، ارتباطی بسازند. تحقیقات دیگری از جمله مقاله سیاست جنایی تقنینی جمهوری اسلامی ایران در قبال جرایم مطبوعاتی سنتی و الکترونیکی که توسط منصور ده نمکی، عباس بابایی‌خانه سر و ایرج گلدوزیان در سال ۱۳۹۶ در شماره ۳۵ مجله تحقیقات حقوق تطبیقی ایران و بین‌الملل منتشر شد نیز موید این نکته است که همچنان بین نگاه سنتی سیاستگذار جنایی تقنینی در کشور ما و نگاه مدرن سیاستگذاری جنایی تقنینی در دنیا، فاصله‌هایی قابل مشاهده است.

در حوزه جزئی‌تر این مفهوم که بحث سیاستگذاری جنایی قضایی را دربرمیگیرد، به نظر می‌رسد تلاش محققان ایرانی ثمره و نمود بیشتری داشته است، چه آنکه در کشور ما نهاد اصلی برقراری عدالت قضایی یعنی قوه قضاییه با انتشار مجلات و کتب فراوانی تلاش دارد تا خود را با استانداردهای روز قضا و دادرسی سازمان نماید و از این رو نویسندگان ایرانی نیز تلاش کرده‌اند تا مفاهیم مدرن سیاستگذاری جنایی قضایی را در زمینه‌های مختلف کار ویژه قوه قضاییه مورد مطالعه و تدقیق قرار دهند.

سوی کتاب‌ها و آثار کلی و عامی که درباره سیاستگذاری جنایی قضایی در کشور منتشر شده که یکی از اصلی‌ترین این کتابها با عنوان نقش قاضی در تحول نظام حقوقی، در سال ۱۳۹۳ از سوی باقر انصاری استاد دانشگاه شهید بهشتی تهران و توسط نشر میزان به زیور طبع آراسته شد، معاونت حقوقی و توسعه قضایی قوه قضاییه و به طور اخص مرکز مطالعات توسعه قضایی قوه قضاییه، مکتوبات بسیاری از آثار نویسندگان ایرانی را در زمینه سیاستگذاری جنایی قضایی در حوزه‌های مختلف جرم و مجازات منتشر کرده است.

یکی از این پژوهشها در سال ۱۳۸۸ با عنوان سیاست جنایی قضایی ایران در اجرای مجازات سالب آزادی؛ از سوی معاونت آموزش قوه قضاییه و اداره کل برنامه ریزی و تدوین متون آموزشی، در قم و توسط نشر قضا منتشر شد که در آن یوسف مجتهدی به بیان نتایج پژوهشهای خود در این حوزه پرداخت.

محمدرضا گودرزی بروجردی نیز کتاب جامع و قابل مطالعه‌ای با عنوان سیاست جنایی قضایی، را از طریق مرکز مطالعات توسعه قضایی معاون حقوقی و توسعه قضایی قوه قضاییه در سال ۱۳۹۵ در تهران منتشر کرد که کلیات مرتبط با سیاست جنایی قضایی را برای مخاطبان خود که اکثر قضات و کارکنان دستگاه عدالت بودند، بیان می‌کرد.

همچنین در شماره ۱ سال نهم مجله پژوهشنامه حقوق کیفری که در تابستان ۱۳۹۷ منتشر شد مقاله ای با عنوان تحول سیاست جنایی قضایی در پرتو رویکرد فرهنگی به چاپ رسید که توسط رضا پرستش و سید شهاب الدین موسوی زاده مرکیه نگاشته شده بود. این مقاله نیز دیدگاه فرهنگی را به عنوان راهکاری برای ارتقای وضعیت سیاستگذاری جنایی قضایی در کشور تبلیغ می کند و معتقد است سیاست جنایی با فاصله گرفتن از رویکرد ابزاری، ماهیتی زمینه نگر می یابد و کمتر به رویکرد سخت افزاری در مقابله با جرم می پرداخت، بلکه بیشتر نگاهی پیشگیرانه و زمینه ای را برای کاستن از تلخی و سختی جرایم در جامعه پیشنهاد دهد.

۳- مبانی نظری

سیاست به طور ساده و مختصر عبارت است از درک، تدبیر و اداره امور و مسایل جامعه که در ترکیب با واژه جنایی، عبارت سیاست جنایی را می سازد. واژه جنایی نیز با توجه به ریشه یونانی آن به معنی جدا کردن و تفکیک کردن و سپس به معنی تشخیص دادن، قضاوت کردن و در معرض قضاوت قرار دادن است (اردیلی و ایروانیان، ۱۳۹۰: ۱۵۰).

با این تعریف سیاست جنایی مجموعه روشهایی است که هیات اجتماع با توسل و به کار بستن آنها پاسخهای مناسبی به پدیده جنایی را سازمان می بخشد (مارتی می ری، ۱۳۹۳: ۶۹). از این رو سیاست جنایی را می توان اداره و مدیریت پدیده جنایی مرکب از بزه و انحراف که هسته اولیه آن حقوق کیفری عمومی است. این اصطلاح در مفهوم موسع خود، به مطالعه نظری-عملی گونه های مختلف کنترل اجتماعی جرم و تخلف تعبیر می شود (مارتی می ری، ۱۳۹۳: ۴۷). در تعریف سیاست جنایی به طور کلی، از عبارات مختلفی بهره برده شده است. از جمله: سیاست جنایی روش هایی است که جامعه با توسل به آنها واکنش علیه پدیده مجرمانه را سازمان میبخشد. بدین ترتیب سیاست جنایی مترادف با جنبه های نظری و عملی اشکال مختلف کنترل اجتماعی است و حقوق کیفری همچون هسته اصلی یا محل قوی ترین فشار و تنش ها و نیز بزرگترین قابلیت رؤیت در سیاست جنایی حضور بسیار محسوس دارد (گودرزی بروجردی، ۱۳۹۵: ۲۷).

در یک تعریف دیگر آمده است سیاست جنایی گستره ای از تدابیر توسعه محور است که به صورتی مستقیم یا غیرمستقیم کنش ها و واکنش های ماقبل پیشگیری، پیشگیرانه یا سزا دهنده را از سوی پیکره اجتماع، در رویارویی با پدیده بزهکاری ساماندهی می کند (جمشیدی، ۱۳۹۰: ۲۱). براین اساس می توان گفت سیاست جنایی شامل انواع جرم انگاریها و تخلف انگاریها در حوزه مورد نظر و نیز بهره گیری از ظرفیتهای کنشی -واکنشی، دولتی-جامعوی، و ملی-بین المللی در قبال تخلفات مربوطه با هدف ارتقای هرچه بیشتر کارآمدی سیاست جنایی در تامین نظم و امنیت در قلمرو مورد نظر است؛ راهبردی نوین در عرصه مدلهای معین با اشکال مختلف

کنترل پدیده های اجتماعی است که متضمن تنوع بزه انگاری، پاسخ گذاری و دادرسی است (دارابی، ۱۳۹۹: ۷۳). برخی از نویسندگان سیاست جنایی را به انواع تقنینی، اجرایی، قضایی و مشارکتی تقسیم کرده اند که در سیاست جزایی تقنینی به وضع مقررات، قوانین و ضوابط در برخورد با جرم و اعمال خلاف قانون نظر دارد، سیاست جزایی اجرایی به نحوه تنظیم برنامه های اجرایی برای کاستن از جرایم معطوف است و این میان سیاست جنایی قضایی را میتوان نحوه برخورد قوه قضاییه با پدیده مجرمانه دانست (مجتهدی، ۱۳۸۸: ۲). سیاست جنایی تقنینی، بخشی از سیاست جنایی است. به بیان دیگر زمانی که به سیاست جنایی تقنینی اشاره می کنیم منظورمان دیدگاه ها و روش هایی را که مقنن جهت جرم انگاری و کنترل جرایم و تخلفات اتخاذ می نماید که در مباحث آتی به طور مفصل درباره این واژه شرح داده می شود. با این تعبیر در دل سیاست جنایی، سیاست تقنینی شکل می گیرد. سیاست تقنینی، دیدگاه ها و روش هایی را که مقنن جهت جرم انگاری و کنترل جرایم و تخلفات اتخاذ می نماید. اساس مطالعات در قلمرو سیاست تقنینی، بررسی و نقد و مهم ترین مرحله از سیکل و چرخه جنایی، یعنی مرحله ارزش گذاری و تقنین، مشتمل بر وضع و تدوین مقررات قانونی در خصوص تعیین جرایم و تخلفات و پاسخ های موجود و حدود اختیارات نهادهای کیفری و اجرایی است. سیاست تقنینی در واقع، بیانگر دیدگاه ها و روش های متخذه قانونگذار در کنترل جرایم و تخلفات است. پایه های اساسی و اصول راهبردهای سیاست تقنینی را باید نخست، در قانون اساسی هر کشور جستجو کرد. اصولاً قانونگذار باید در فکر تدوین یک قانون جامع بر اساس سیاست جنایی سنجیده، منعطف و مطابق با خواست مردم و به دور از شعار زدگی و شتاب زدگی باشد (ده نمکی و همکاران، ۱۳۹۶: ۹۰).

قانونی که علاوه بر حفظ نظم عمومی و مصالح همگانی، به حقوق شهروندان و افراد توجه داشته باشد و اما برای شناخت قلمرو سیاست جنایی راجع به یک موضوع، علاوه بر شناخت نقش قانونگذار در تنظیم و ترسیم خطوط اساسی جرم انگاری و تعیین پاسخ ها، باید به نقش رویه قضایی در چگونگی درک و نحوه کاربرد خطوط ترسیمی قانونگذار توجه داشت. یکی از مباحث مهم سیاست جنایی تقنینی، بحث جرم انگاری است. جرم انگاری یا جرم تلقی کردن قانونی یک فعل یا ترک فعل، فرایندی است که طی آن، رفتارهای جدیدی به موجب قوانین کیفری، مشمول قانون جزا واقع می شود. به عبارت دیگر، جرم انگاری یا فرایند جرم سازی، توسل به ضمانت اجرای کیفری از طریق جرم تلقی کردن یک سلسله رفتارهای خاص است. به این ترتیب، قانونگذار با توجه به ارزش های جامعه و در جهت حفظ نظم عمومی، بعضی اعمالی را که در حیطه اباحه و یا انحراف است، با تعیین ضمانت اجرای کیفری، داخل در قلمرو حقوق جزا قرار می دهد (شیخ الاسلامی، ۱۳۸۹: ۳۸). سیاست

جنایی تقنینی در قبال تخلفات اداری کارکنان، تنها به بحث مجازات محدود نمی شود، بلکه نحوه رسیدگی و آیین و روشهای رسیدگی را هم در برمیگیرد. اینجاست که اهمیت ضوابط و مقررات وضع شده از سوی سایر نهادهای تقنینی به جز مجلس به روشنی باید مورد توجه قرار گیرد. همانطور که در ادامه این رساله خواهیم دید، برخی ضوابط شکلی و آیینی رسیدگی به تخلفات اداری توسط مراجعی به جز مجلس وضع شده اند که بعضاً در تنافر شدید با موازین دادرسی عادلانه قرار می گیرند و به همین جهت در ادامه بحثها و هنگام ارائه الگوی مطلوب برای سیاست جنایی رسیدگی به تخلفات اداری کارکنان دولت، تغییر در ضوابط و مقررات وضع شده توسط این نهادها، اهمیت مضاعف می یابد.

۴- طرق سیاستگذاری جنایی قضایی در دیوان عدالت اداری

یکی از راههای تحقق عدالت اداری در جامعه، کنترل اعمال اداری و محدودسازی قدرت بوروکراتیک حکومت هاست. تجمع قدرت در نهاد دولت، حتی در دموکراتترین حکومتها، می تواند منجر به بروز بی عدالتی در روابط میان نهادهای عمومی و شهروندان شود. برای کنترل دولت، سه روش اصلی وجود دارد: اعمال اصل تفکیک قوا در سطح ملی و محلی، به کارگیری اصل نمایندگی که کارکنان سازمانهای عمومی را به عنوان نمایندگان انتخاب کنندگان مسئول پاسخگویی می داند، و اصل پاسخگویی دولت در قبال عملکرد اعضا و سازمانهای خود. با این حال، دولت نمی تواند به عنوان یک مرجع کاملاً بی طرف در رسیدگی به تخلفات سازمانهای وابسته به خود عمل کند. بنابراین، موثرترین راه نظارت بر اقدامات و تصمیمات حکومتی، وجود یک نهاد قضایی مستقل است که در اغلب نظامهای حقوقی به رسمیت شناخته شده و از قواعد حقوق اداری همان نظام تبعیت می کند (حمیدی و آلکجیاف، ۱۴۰۰: ۱۰۴).

مطابق با اصل ۱۵۶ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، مسئولیت رسیدگی به شکایات مردم، به طور عام، بر عهده قوه قضاییه است. قانون اساسی همچنین، با الگو برداری از ساختار و صلاحیت شورای دولتی فرانسه، در اصول ۱۷۰ و ۱۷۳ خود، «دیوان عدالت اداری» را پیش بینی کرده است. وظیفه این دیوان تضمین و احقاق حقوق مردم به طور ویژه در مقابل دولت و تخلفات اداری صورت پذیرفته است. دیوان عدالت اداری به صورت مستقل به کنترل مقررات قوه مجریه می پردازد تا این قوه به درستی اداره شود و خدمات مورد نیاز برای تأمین و تضمین نظم عمومی جامعه ارائه گردد. با این وجود، دیوان عدالت اداری نهادی نماینده مردم به شمار نمی آید، بلکه صرفاً به دعاوی آنها رسیدگی می کند (هداوند، ۱۳۸۶: ۳۰۴).

دیوان عدالت اداری به موجب بند ۲ ماده ۱۰ قانون تشکیل و آیین دادرسی دیوان عدالت اداری مصوب ۱۳۹۲، صلاحیت رسیدگی عالی به تخلفات اداری را دارد. این بند بخشی از

صلاحیت رسیدگی دیوان عدالت اداری «رسیدگی به اعتراضات و شکایات از آراء و تصمیمات قطعی هیأت های رسیدگی به تخلفات اداری و کمیسیون هایی مانند کمیسیون های مالیاتی، هیأت حل اختلاف کارگر و کارفرما، کمیسیون موضوع ماده (۱۰۰) قانون شهرداری ها منحصرأ از حیث نقض قوانین و مقررات یا مخالفت با آنها» را مورد تاکید قانونی قرار داده است. همچنین بند ۳ ماده ۱۰ قانون یاد شده می گوید «رسیدگی به شکایات قضات و مشمولان قانون مدیریت خدمات کشوری و سایر مستخدمان واحدها و مؤسسات مذکور در بند (۱) و مستخدمان مؤسساتی که شمول این قانون نسبت به آنها محتاج ذکر نام است اعم از لشکری و کشوری از حیث تضييع حقوق استخدامی» نیز در صلاحیت دیوان عدالت اداری است و پیداست که بخشهایی از شکایات مصرح در این بند مربوط به شکایت درباره آرای صادره در خصوص تخلفات اداری کارکنان دولت است (دلآوری، ۱۳۹۲: ۸۴).

پیش از قانون یاد شده نیز نسخ قدیمی تری که بر صلاحیت های قانونی دیوان عدالت اداری تاکید می کرد چنین صلاحیتی را برای نهاد یاد شده در نظر گرفته بود. بر این اساس، دیوان عدالت اداری از ۲ طریق اقدام به سیاستگذاری جنایی قضایی در حوزه رسیدگی به تخلفات اداری کارکنان دولت کرد که در بحثهای آتی به تفصیل درباره آن سخن خواهیم گفت. طریقه اول مربوط به آرای شعب بدوی و تجدیدنظر دیوان عدالت اداری در خصوص شکایت از آرای هیاتهای رسیدگی به تخلفات اداری در سطوح مختلف است. طریقه دوم نیز به صدور آرای وحدت رویه و ایجاد رویه از سوی هیات عمومی دیوان عدالت اداری درباره تخلفات اداری کارکنان دولت می پردازد.

۵- سیاست جنایی تقنینی در رسیدگی به تخلفات اداری کارکنان دولت در

دیوان عدالت اداری

هیات عمومی دیوان عدالت اداری به عنوان یکی از اصلی ترین مراجعی که با صدور آرای وحدت رویه و ایجاد رویه، درباره سیاست جنایی قضایی در دادرسی های اداری صلاحیت داشته و ورود می کند شناخته می شود. این صلاحیت مطابق ماده ۱۲ قانون تشکیلات و آیین دادرسی دیوان عدالت اداری به هیات عمومی دیوان داده شده است. مطابق این ماده،

^۱ ماده ۱۲- حدود صلاحیت و وظایف هیأت عمومی دیوان به شرح زیر است:

۱- رسیدگی به شکایات، تظلمات و اعتراضات اشخاص حقیقی یا حقوقی از آیین نامه ها و سایر نظامات و مقررات دولتی و شهرداری ها و مؤسسات عمومی غیردولتی در مواردی که مقررات مذکور به علت مغایرت با شرع یا قانون و یا عدم صلاحیت مرجع مربوط یا تجاوز یا سوءاستفاده از اختیارات یا تخلف در اجرای قوانین و مقررات یا خودداری از انجام وظایفی که موجب تضييع حقوق اشخاص می شود.

۲- صدور رأی وحدت رویه در موارد مشابه که آراء متعارض از شعب دیوان صادر شده باشد.

صلاحیت هیات عمومی دیوان عدالت اداری در سیاستگذاری جنایی قضایی به این صورت تصریح شده که اولاً با صدور رأی وحدت رویه در موارد مشابه که آراء متعارض از شعب دیوان صادر شده باشد، این سیاست را تعیین کرده و ثانياً با صدور رأی ایجاد رویه که در موضوع واحد، آراء مشابه متعدد از شعب دیوان صادر شده باشد، اقدام به سیاستگذاری جنایی قضایی درباره حیطه مورد عمل خود و به صورت اختصاصی دادرسی های اداری نماید. بدین لحاظ آرای اصداری از هیات عمومی دیوان عدالت اداری درباره تخلفات اداری کارکنان دولت و نحوه رسیدگی به آنها به عنوان یکی از مراجع اصلی ایجاد سیاست جنایی قضایی مورد بررسی قرار می گیرد.

۵-۱ توجه به اصل قانونی بودن جرم و مجازات در آرای وحدت رویه

یکی از نکات جالب توجه سیاستگذاری جنایی قضایی درباره رسیدگی به تخلفات اداری کارکنان دولت توسط در رای وحدت رویه شماره ۲۰۴ مورخ ۱۳۸۰،۶،۲۵ هیات عمومی دیوان عدالت اداری وارد شده که در آن شاکی درخواست ابطال قسمتی از دستورالعمل رسیدگی به تخلفات اداری مصوب ۱۳۷۸،۸،۴ را کرده بود. طبق قسمت متنازع فیه، هیات عالی نظارت، مدت ۳ ماه را جهت رسیدگی به پرونده های اعتراضی در مرحله تجدیدنظر هیاتهای رسیدگی به تخلفات اداری تعیین کرده بود و به اعضای این هیات ها تکلیف کرده بود باید ظرف ۳ ماه به اعتراضات آرای بدوی رسیدگی کنند در غیر این صورت مرتکب تخلف اداری شده و اطلاع دادرسی آنها متضمن ورود اتهام تخلف اداری به اعضای هیاتهای تجدیدنظر و ابطال آرای تجدیدنظر اصداری است.

شاکی در این باره نوشته: «هیأت عالی نظارت با تصویب دستورالعمل مذکور محدودیتها و مواردی را در ماده ۳۳ و تبصره های ذیل آن منظور و حداکثر مدت رسیدگی به پرونده های تخلفاتی و صدور رأی را سه ماه تعیین و از بابت ضمانت اجرائی نیز برابر تبصره ۲ ماده مرقوم عدم رسیدگی هیاتها در مهلت مقرر را سهل انگاری محسوب و براساس ماده ۲۲ قانون رسیدگی به تخلفات اداری قابل پیگیری اعلام و همچنین برابر بند (ز) ماده (۴۶) صدور رأی بعد از فرجه های تعیین شده را از موجبات نقض یا ابطال آراء صادره برشمرده است.

هیات عمومی دیوان عدالت اداری در رای وحدت رویه چنین اعلام نظر کرده: هر چند هیاتهای بدوی و تجدیدنظر رسیدگی به تخلفات اداری موظفند به تخلفات اداری مستخدمین

۳- صدور رأی ایجاد رویه که در موضوع واحد، آراء مشابه متعدد از شعب دیوان صادر شده باشد. تبصره - رسیدگی به تصمیمات قضایی قوه قضاییه و صرفاً آیین نامه ها، بخشنامه ها و تصمیمات رئیس قوه قضاییه و مصوبات و تصمیمات شورای نگهبان، مجمع تشخیص مصلحت نظام، مجلس خبرگان و شورای عالی امنیت ملی از شمول این ماده خارج است.

دولت و تعیین تکلیف آنان به فوریت و در حداقل زمان ممکن رسیدگی و رأی مقتضی صادر کنند و به شرح ماده ۲۲ قانون رسیدگی به تخلفات اداری مصوب آذرماه ۱۳۷۲ در صورت احراز هر یک از موارد مندرج در ماده مذکور از جمله کم کاری و سهل انگاری هیأتها در امر رسیدگی و صدور رأی حسب مورد ابطال تمام یا بعضی از آراء صادره و یا انحلال هیأتهای مزبور توسط هیأت عالی تجویز شده است، لیکن تعیین مدت معین و محدود علاوه بر اینکه همواره متضمن رعایت دقت در رسیدگی و صدور رأی مبتنی بر مقررات قانونی نمی باشد و انتساب سهل انگاری به اعضاء هیأتهای مذکور و یا قابلیت نقض و ابطال آراء آنها منحصرأ به لحاظ عدم صدور رأی در مدت معین بدون توجه قصور یا تقصیر موقعیت قانونی ندارد، اساساً وضع قاعده آمره در باب ضرورت رسیدگی به تخلفات اداری و صدور رأی در مدت معین و محدوده و آثار مترتب بر تخطی از آن اختیارات خاص قانونگذار و یا ماذون از قبل مقنن بوده و از حدود اختیارات هیأت عالی نظارت خارج است و بنابراین ابطال می گردد. این رای نشان می دهد هیات عمومی دیوان عدالت اداری نه تنها جرم انگاری های جدید را از سوی هیات عالی نظارت برخلاف قانون تشخیص داده، بلکه قابلیت تجدیدنظر یا قطعی بودن آرای صادره از سوی هیات های بدوی را بر اساس قانون مصوب مجلس می داند که این نحوه استدلال مطابق بر موازین دادرسی عادلانه و اصل قانونی بودن جرم و مجازات تلقی می شود.

۵-۲ ابهام در برخی رویه های دیوان عدالت اداری درباره تخلفات کارکنان

با وجودی که آرای وحدت رویه برای جلوگیری از تشتت در آرای شعب دیوان و سایر محاکم و مراجع از سوی قانونگذار پیش بینی شده است، باز هم به نظر می رسد برخی از آرای وحدت رویه همچنان ابهامات موجود در روند رسیدگی به تخلفات اداری کارکنان را برطرف نکرده اند. به عنوان مثال، همانطور که در بخش بررسی آرای شعب دیوان عدالت اداری بیان شد، موضوع پیروی محاکم از آرای دادگاه کیفری و استناد به قاعده حجیت آرای محاکم کیفری، موضوعی مورد اختلاف در شعب بود. هیات عمومی دیوان عدالت اداری در این رابطه ضمن اعلام تعارض آراء صادر از شعب اول و ششم در تاریخ ۷۱،۶،۳ دادنامه شماره ۹۸ را صادر کرد و رویه واحدی را در این باره اعلام نمود. در این رای وحدت رویه آمده است: «نظر به این که بر اساس ماده ۱ و ۴ قانون رسیدگی به تخلفات اداری رسیدگی به کلیه تخلفات اداری کارمند ... در صلاحیت هیأتهای رسیدگی به تخلفات اداری می باشد و... رسیدگی در مراجع قضایی مانع رسیدگی اداری نخواهد بود و با عنایت به این که صدور احکام تیره از ناحیه مراجع قضایی در خصوص جرائم مذکور در ماده ۲۵ قانون فوق ناظر به جنبه های کیفری و جزایی است و ارتباطی به عنوان تخلفات اداری که رسیدگی به آن در صلاحیت هیأتهای رسیدگی به تخلفات اداری می باشد ندارد.» این رای وحدت رویه نشان می دهد استناد به قاعده

حجیت آرای محاکم کیفری در دیوان عدالت اداری همچنان وضعیت مبهمی دارد چون همانطور که قبلا بیان شد شعبه ۲ دیوان عدالت اداری در دادنامه قطعی شماره ۹۲۰۹۹۷۰۹۵۵۱۰۰۰۱۲ در مورخ ۲۱/۱۲/۱۳۹۲ به قاعده مزبور استناد کرده و متهم را بری از اتهامات کرده بود و این قبیل آرا همچنان در شعب مختلف دیوان عدالت اداری صادر می شود. موضوع وقتی دچار پیچیدگی بیشتری می شود که آرای وحدت رویه دیگری از سوی هیات عمومی دیوان عدالت اداری در موضوعات مشابهی صادر شده و در آن بین قاعده «حجیت آرای محاکم کیفری» و یکی از نتایج اصل «قانونی بودن جرم و مجازات» که مستند و مستدل بودن آرای صادره است، جمع بندی محکمی صورت نگرفته است (کیوانی فر و همکاران، ۱۴۰۲). به طور مثال هیات عمومی در تاریخ ۱۳۷۸،۳،۲۹ در دادنامه شماره ۸۳ خود به هیاتهای رسیدگی به تخلفات اداری تکلیف کرده فارغ از آرای محاکم باید خود، راسا اقدام به تحقیقات درباره اتهامات کارمند نموده و رای که صادر می کنند مستند به قانون و ادله باشد نه حکم مراجع قضایی. در این رای شاکی با اعلام تعارض بین آرای مختلف به این موضوع شکایت داشت که چرا باید هیات های رسیدگی به تخلفات اداری، با استناد به رای دادگاه های قضایی (کیفری) و بدون تحقیق درباره اتهامات مربوط به تخلفات اداری، تنها دادنامه الصداری از مرجع قضایی را مستند رای خود قرار داده و خود، راسا اقدام به تحقیق نکنند یا استنادات قانونی درباره ورود اتهام به کارمند را بیان ننمایند. هیات عمومی دیوان عدالت اداری پس از بررسی پرونده چنین رای داد: «با عنایت به مقررات قانون رسیدگی به تخلفات اداری مصوب ۱۳۷۲،۹،۷ و آیین نامه اجرائی آن راجع به تکالیف خاص هیاتهای رسیدگی به تخلفات اداری در خصوص بررسی و انجام تحقیقات و رسیدگی به دلایل و مدارک مربوط به خطای منتسب و ضرورت صدور رای مستدل و مستند با رعایت تشریفات و ضوابط مندرج در ماده ۲۱ آیین نامه فوق الذکر دادنامه شماره ۵۷۳ مورخ ۱۳۷۷،۵،۶ هیات سوم تجدیدنظر دیوان که مبین این معنی است موافق اصول و موازین قانونی تشخیص داده می شود. در رای یاد شده چنین آمده است: با توجه به مقررات قانون رسیدگی به تخلفات اداری مصوب ۷۲،۹،۷ و آیین نامه اجرائی آن هیات های بدوی و تجدیدنظر رسیدگی به تخلفات اداری مکلفند در خصوص خطاهای اداری منتسب به مستخدم دولت رسیدگی و تحقیقات کافی بعمل آورده در صورت وجود دلایل و مدارک مثبت توجه خطا مبادرت به صدور رای مقتضی بر اعمال مجازات اداری در مورد مستخدم خاطی نمایند. بنابه جهات فوق الذکر و عنایت به این که هیاتهای رسیدگی به تخلفات اداری فارغ از مفاد آراء مراجع کیفری و حتی در صورت صدور حکم برائت از مراجع مذکور می تواند به شرط وجود مدارک کافی مبادرت به صدور رای محکومیت اداری نمایند اکتفا به رای دادگاه کیفری در خصوص مورد با توجه به افکار متهم و

صدور حکم محکومیت اداری او بدون رسیدگی و بررسی مدارک و دلایل موافق مقررات و از جمله ماده ۲۱ آئین نامه اجرائی قانون رسیدگی به تخلفات اداری نبوده است، لذا رای ۷۵،۱۲،۱۱-۱۲۵۷ هیات تجدیدنظر رسیدگی به تخلفات اداری نقض می‌شود تا هیات صلاحیتدار پس از استماع اظهارات متهم و بررسی دلایل و مدارک او مبادرت به صدور رای مقتضی کند.

این امر در رای دیگری از هیات عمومی دیوان عدالت اداری نیز عیناً با ادبیات دیگری تکرار شده است. در دادنامه شماره ۱۱۹ در تاریخ ۶۸،۱۲،۲۴ آمده که آراء صادره از هیاتهای رسیدگی به تخلفات اداری علی القاعده باید مبتنی بر دلایل متقن و معتبر و ضوابط شرعی و قانونی باشد و صدور رأی بدون رعایت قاعده فوق‌الذکر که از اصول بدیهی داوری می‌باشد موافق مقررات و موازین قانونی نیست.

۵-۳ تاکید دیوان بر حقوق ترافعی کارکنان متهم به تخلفات اداری

یکی از حقوق متهمان در اصول دادرسی عادلانه که مبتنی بر سیستم ترافعی دادرسی است، اطلاع از مستندات پرونده و اصطلاحاً برابری سلاح هاست (حمیدی و آلکجباف، ۱۴۰۰). هیات عمومی دیوان عدالت اداری در مورخ ۱۳۸۸/۴/۲۸ در دادنامه شماره ۳۵۰ به خوبی به حقوق ترافعی کارکنان متهم به تخلفات اداری صحنه گذاشته است. شاکی در دادخواست خود ابطال قسمت اخیر تبصره یک ماده ۱۹ دستورالعمل رسیدگی به تخلفات اداری مصوب ۱۳۷۸/۸/۴ هیات عالی نظارت قانون رسیدگی به تخلفات اداری را درخواست کرده بود و نوشته: «به استناد مفاد ماده ۱۷ آیین‌نامه اجرائی قانون رسیدگی به تخلفات اداری مصوب ۱۳۷۲/۹/۷ مجلس شورای اسلامی، هیاتهای رسیدگی به تخلفات اداری موظفند پس از انجام بررسی‌های لازم موارد اتهام را به طور کتبی به کارمند ابلاغ و پس از آن ۱۰ روز مهلت برای دفاع کارمند منظور کنند. این هیاتها در صورت تقاضای کارمند مدارک لازم را در اختیار وی قرار می‌دهند. هیات عالی نظارت موضوع ماده ۳۷ قانون فوق‌الذکر به موجب قسمت اخیر تبصره یک ماده ۱۹ دستورالعمل رسیدگی به تخلفات اداری مصوب ۱۳۷۸/۸/۴ موضوع بخشنامه شماره ۱۱/۴۷۷۸۴ مورخ ۱۳۷۸/۸/۲۹ سازمان امور اداری و استخدامی کشور متن ذیل را به ماده مذکور الحاق نموده است، (در خصوص اسناد طبقه‌بندی شده تشخیص هیات مناط عمل خواهد بود). مفاد قسمت اخیر تبصره یک ماده ۱۹ دستورالعمل یاد شده به دلایل ذیل بر خلاف موازین قانونی صادر و علی‌الاصول تصویب آنها خارج از حدود وظایف و اختیارات هیات عالی نظارت می‌باشد. بنابراین اعمال هرگونه محدودیت غیرمنطقی در خصوص دسترسی به مدارک بر خلاف منطق قضایی و اصول و آیین دادرسی مدنی می‌باشد. ۲- اعمال هرگونه محدودیت محتاج نص صریح قانون بوده و اصول حقوقی نیز ایجاب می‌نماید به قدر متیقن و

نص قانون اکتفا شود. آنچه محرز و مسلم است اینکه تصویب و الحاق متن فوق‌الذکر، فراتر از دستورالعمل و فی‌الواقع تاسیس و وضع قانون جدید است که از نظر ماهیت مغایر با نیت مقنن و روح قانون رسیدگی به تخلفات اداری و آیین‌نامه اجرایی آن و بر خلاف قاعده حقوقی، اصل تفسیر موسع قوانین به نفع متهم می‌باشد. ۳- برابر ماده ۱۸ آیین‌نامه اجرایی قانون رسیدگی به تخلفات اداری، متهم می‌تواند پس از اطلاع از موارد اتهام و در مهلت تعیین شده از سوی هیأت، جواب کتبی و مدارکی را که در دفاع از خود دارد به هیأت تسلیم کند. الحاق متن مذکور و تصویب آن و الزام هیأتها به اجرای دستورالعمل یاد شده در مقام رسیدگی به تخلفات کارکنان موجب محرومیت مستخدم دولت از اطلاع کافی از موارد اتهام و تدارک دفاع مناسب می‌شود که بر خلاف اصول ۱۹ و ۲۰ و ۲۲ و ۴۰ قانون اساسی می‌باشد. ۴- با توجه به وجود آیین‌نامه اجرایی قانون رسیدگی به تخلفات اداری، موضوع تصویب‌نامه شماره ۲۶۲۲۲/ت/۳۰۴ مورخ ۱۳۷۳/۸/۲ هیأت وزیران، صدور دستورالعمل اجرایی جدید آن هم توسط مرجع غیرصالح با وضع قواعد خاص و جدید و مغایر با روح قانون و خارج از حدود اختیارات و وظایف هیأت عالی نظارت بوده با اصل تفکیک قوا و اصل ۲۲ و ۵۷ قانون اساسی مغایرت دارد.»

هیات عمومی دیوان عدالت عمومی در رای خود اینطور از حقوق ترافعی کارمندان متهم به تخلفات اداری نسبت به اطلاع از مستندات اتهامات منسوب به ایشان، دفاع کرده است: «وظایف هیأت عالی نظارت در خصوص نظارت و ایجاد هماهنگی بین هیأت‌های رسیدگی به تخلفات اداری و بررسی آراء آنها و ابطال تمام یا جزئی از آراء مذکور و یا انحلال برخی از هیأتها با رعایت قانون ملازمه‌ای با وضع مقررات مربوط به آیین دادرسی در هیأتها ندارد، اساساً اصول مسلم حقوقی و هدف قانونگذار مبین ضرورت اطلاع متهم از جزئیات اتهامات منتسبه و دلایل و مدارک مثبت آن به منظور امکان دفاع است. بنا به جهات فوق‌الذکر قسمت اخیر تبصره یک ماده ۱۹ دستورالعمل رسیدگی به تخلفات اداری که تشخیص هیأت را در مورد ارائه یا عدم ارائه اسناد طبقه‌بندی شده به عهده هیأتها گذاشته و این قسمت مورد اعتراض قرار گرفته است، خلاف قانون تشخیص داده می‌شود و مستنداً به قسمت دوم اصل ۱۷۰ قانون اساسی و ماده یک و بند یک ماده ۱۹ و ماده ۴۲ قانون دیوان عدالت اداری ابطال می‌گردد.» این رای و استدلال هیات عمومی دیوان عدالت اداری به روشنی بیان می‌کند این بخش از دیوان عدالت اداری در رسیدگی به تخلفات اداری کارکنان دولت، منطبق بر موازین دادرسی عادلانه است. گفتنی است مطابق آنچه در بایگانی آرای اصداری از سوی هیات عمومی دیوان عدالت اداری در سایت سازمان یاد شده وجود دارد، رای از سوی دیوان عدالت اداری مبنی

بر «ایجاد رویه» درباره آرای مشابهی احتمالی که از شعب مختلف دیوان عدالت درباره رسیدگی به تخلفات اداری کارکنان دولت صادر شده باشد، مشاهده نشد.

۶- آسیب شناسی

دیوان عدالت اداری، با استفاده از ابزارهای قانونی و قضایی، نقش مهمی در برقراری عدالت و شفافیت در نظام اداری کشور دارد. این نهاد با نظارت بر اجرای قوانین اداری و کنترل مشروعیت اقدامات دستگاه‌های دولتی، از سوءاستفاده احتمالی از قدرت جلوگیری کرده و به برقراری عدالت کمک می‌کند. دیوان همچنین به کنترل تناسب میان تخلفات و مجازات‌های اداری پرداخته و از برخوردهای سلیقه‌ای و غیرمنصفانه جلوگیری می‌کند. مطالعات تطبیقی نشان می‌دهد که کارآمدی دیوان در ایران نسبت به نهادهای مشابه در کشورهایمانند فرانسه، همچنان با چالش‌هایی مواجه است که باید در سیاستگذاری تقنینی لحاظ شود (حمیدی و الکجیاف، ۱۴۰۰: ۱۱۲-۱۱۸). بدین معنی آسیب شناسی نظام عدالت اداری در ایران حاکی از وجود چالش‌ها و خلأهای متعددی است که بر عملکرد دیوان عدالت اداری و سایر نهادهای مرتبط تأثیر می‌گذارد. یکی از مهم‌ترین آسیب‌ها، عدم رعایت اصل تناسب میان تخلف و مجازات در آرای هیأت‌های رسیدگی به تخلفات اداری است. مطابق برخی از آرای دیوان عدالت اداری (Casses, 2003: 213)، هیأت‌های مذکور بر اساس آیین‌نامه اجرایی قانون، مکلف به لحاظ کردن تناسب بین تخلف و مجازات هستند. اما در بسیاری از موارد، عدم رعایت این اصل باعث نقض آرای هیأت‌ها در دیوان عدالت اداری و هیأت عالی نظارت شده است (نکویی، ۱۳۹۹: ۲۵). این مسئله نه تنها به بی‌ثباتی در آرای صادره منجر می‌شود، بلکه موجب کاهش اعتماد عمومی به نظام عدالت اداری نیز خواهد شد (گرگی و فتحی، ۱۳۹۴: ۴۲).

همچنین یکی دیگر از آسیب‌های نظام عدالت اداری ایران، عدم شناسایی قانونی امکان طرح دعوی از طرف مراجع دولتی علیه اشخاص نزد دادگاه‌های اداری است که مرجع صالح برای رسیدگی به دعاوی اشخاص حقوقی حقوق عمومی علیه اشخاص خصوصی، دادگاه‌های عمومی دادگستری است^۱ و همین امر اولاً موجبات صدور احکام متفاوت در حوزه‌های مشابه میشود؛ ثانیاً دادگاه‌های عمومی نمیتوانند همانند دادگاه‌های اداری حافظ منافع عمومی به دلیل عدم شناخت اداره و اقتضانات امر عمومی و مدیریت عمومی و نیز عدم تأمین بهتر اصل حاکمیت قانون به دلیل عدم آشنایی دقیق آنها با وظایف و اختیارات مقامات و نهادهای

^۱ به موجب رای وحدت رویه شماره ۶۹۹ مورخه ۱۳۸۶ هیأت عمومی دیوان عالی کشور، سازمانهای دولتی می‌توانند برای رفع هر نوع تخلف احتمالی مراجع شبه قضایی از قانون، به مراجع دادگستری که مرجع تظلم عمومی است مراجعه نمایند.

عمومی باشند. به علاوه، به دلیل عدم پیشینی و کیل معاضدتی و مساعدت حقوقی رایگان در نظام دادرسی اداری (حداقل در دعاوی مهم و با آثار و پیامدهای جدی)، برای اشخاص خصوصی، امکان دادخواهی اثربخش در مقام اعتراض به تصمیمات و اقدامات نهادها و مراجع اداری وجود ندارد لذا برابری سلاحها از جانب هر دو طرف، در نظام عدالت اداری ایران یا خلاها و مشکلات قانونی و عملی روبروست که نیازمند اصلاح قانون در این حوزه است (همتی، ۱۳۹۵: ۲۵۸).

یکی دیگر از چالش‌های اساسی نظام عدالت اداری در ایران، عدم شناسایی قانونی امکان طرح دعوی از سوی مراجع دولتی علیه اشخاص در دادگاه‌های اداری است. در حال حاضر، مرجع صالح برای رسیدگی به دعاوی اشخاص حقوقی حقوق عمومی علیه اشخاص خصوصی، دادگاه‌های عمومی دادگستری است. این امر موجب صدور احکام متفاوت در حوزه‌های مشابه می‌شود، چرا که دادگاه‌های عمومی به دلیل عدم تخصص در امور اداری و شناخت محدود از اقتضانات و الزامات مدیریت عمومی، نمی‌توانند مانند دادگاه‌های اداری حافظ منافع عمومی باشند. علاوه بر این، دادگاه‌های عمومی ممکن است به دلیل ناآگاهی از وظایف و اختیارات مقامات و نهادهای عمومی، اصل حاکمیت قانون را به درستی تأمین نکنند. یکی دیگر از مشکلات مهم نظام عدالت اداری، نبود حمایت حقوقی رایگان و کیل معاضدتی برای اشخاص خصوصی است. در بسیاری از دعاوی مهم و با پیامدهای جدی، اشخاص خصوصی به دلیل نبود امکانات مالی یا حقوقی مناسب، قادر به دفاع از حقوق خود نیستند. این مسئله موجب ایجاد نابرابری در مقابله حقوقی بین طرفین دعوی می‌شود و اصل برابری سلاحها را نقض می‌کند. نبود این حمایت حقوقی رایگان، به‌ویژه در مواردی که افراد در برابر نهادهای دولتی و مراجع اداری قرار می‌گیرند، امکان دادخواهی اثربخش را کاهش می‌دهد و در نهایت به ضعف نظام عدالت اداری منجر می‌شود. بنابراین، ضعف در رعایت تناسب تخلف و مجازات، نبود مرجع اداری صالح برای رسیدگی به دعاوی مراجع دولتی علیه اشخاص خصوصی، و نبود حمایت حقوقی رایگان برای افراد، سه چالش اصلی نظام عدالت اداری در ایران هستند. این چالش‌ها نیازمند اصلاحات جدی قانونی و عملی هستند. اصلاح قوانین مرتبط و تقویت سازوکارهای حمایتی، از جمله تأسیس نهادهای حقوقی معاضدتی و ایجاد دادگاه‌های تخصصی اداری، می‌تواند به بهبود کارآمدی نظام عدالت اداری و افزایش اعتماد عمومی به این نظام کمک کند.

۷- جمع بندی و نتیجه گیری

سیاستگذاری تقنینی در رسیدگی به تخلفات اداری و انتظامی کارکنان دولت از طریق دیوان عدالت اداری، نقش اساسی در حفظ نظم اداری، شفافیت و ارتقای اعتماد عمومی دارد.

این نهاد که بر اساس اصول قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران تأسیس شده، وظیفه رسیدگی به شکایات و اعتراضات مردم در برابر تصمیمات و اقدامات دستگاه‌های دولتی را بر عهده دارد. بررسی‌ها نشان می‌دهد که دیوان عدالت اداری در اجرای مأموریت‌های خود با چالش‌ها و نقاط ضعفی مواجه است که کارآمدی آن را کاهش داده و اعتماد عمومی را تحت تأثیر قرار داده است. یکی از مهم‌ترین چالش‌ها، عدم رعایت اصل تناسب میان تخلف و مجازات در آرای هیأت‌های رسیدگی به تخلفات اداری است. نقض این اصل نه تنها به بی‌اعتمادی کارکنان و شهروندان نسبت به نظام اداری منجر شده، بلکه باعث افزایش حجم پرونده‌های ورودی به دیوان عدالت اداری و هیأت عالی نظارت شده است. علاوه بر این، نبود دادگاه‌های تخصصی اداری برای رسیدگی به دعاوی بین نهادهای دولتی و اشخاص خصوصی، مشکلاتی را در تأمین منافع عمومی ایجاد کرده است. این وضعیت باعث صدور آرای متناقض در موارد مشابه شده و اصل حاکمیت قانون را تضعیف کرده است. نبود حمایت‌های حقوقی رایگان برای افراد، از دیگر مشکلات عمده نظام عدالت اداری است. در بسیاری از پرونده‌ها، افراد به دلیل عدم آشنایی با قوانین یا محدودیت‌های مالی، قادر به دفاع مؤثر از حقوق خود نیستند. این امر برابری سلاح‌ها در دادرسی را نقض کرده و امکان دادخواهی مؤثر را برای اشخاص خصوصی در برابر نهادهای دولتی محدود کرده است. برای رفع این چالش‌ها و تقویت نقش دیوان عدالت اداری، اصلاحات تقنینی و اجرایی ضروری به نظر می‌رسد. تدوین قوانین جامع و شفاف، تقویت نظارت بر هیأت‌های رسیدگی به تخلفات، و ایجاد دادگاه‌های تخصصی اداری، از جمله اقداماتی است که می‌تواند به بهبود وضعیت موجود کمک کند. همچنین، پیش‌بینی و کیل معاضدتی و ارائه خدمات حقوقی رایگان به افراد، می‌تواند برابری در دادرسی را تضمین کرده و اثربخشی دیوان را در رسیدگی به دعاوی افزایش دهد. در مجموع، تقویت نقش دیوان عدالت اداری در سیاستگذاری تقنینی و نظارت بر تخلفات اداری، علاوه بر ارتقای سلامت و کارآمدی نظام اداری، به افزایش اعتماد عمومی به نهادهای دولتی نیز کمک خواهد کرد. اجرای اصلاحات پیشنهادی و ارتقای آگاهی عمومی نسبت به حقوق شهروندی و اصول دادرسی، می‌تواند گامی مؤثر در جهت بهبود عملکرد دیوان عدالت اداری و تقویت عدالت در نظام اداری کشور باشد.

پیشنهادات سیاستی

برای بهبود سیاستگذاری تقنینی در رسیدگی به تخلفات اداری و انتظامی کارکنان دولت و ارتقای نقش دیوان عدالت اداری در تحقق عدالت اداری، پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:

- تقویت اصل تناسب جرم و مجازات در آرای هیأت‌های رسیدگی به تخلفات: آموزش و نظارت بر عملکرد هیأت‌های رسیدگی به تخلفات اداری باید به گونه‌ای تقویت شود که اصل

تناسب میان تخلف و مجازات به درستی رعایت شود. تدوین دستورالعمل‌های شفاف برای تعیین مجازات متناسب می‌تواند از برخوردهای سلیقه‌ای و غیرمنصفانه جلوگیری کند.

- ایجاد دادگاه‌های تخصصی اداری: تأسیس دادگاه‌های تخصصی اداری برای رسیدگی به دعاوی اشخاص حقوق عمومی علیه اشخاص خصوصی، ضروری است. این دادگاه‌ها با بهره‌گیری از قضات متخصص در امور اداری، می‌توانند آرای منسجم‌تری صادر کرده و از تناقض در تصمیمات جلوگیری کنند.

- پیش‌بینی وکیل معاضدتی و ارائه حمایت حقوقی رایگان: برای تضمین برابری در دادرسی، ارائه خدمات حقوقی رایگان و پیش‌بینی وکیل معاضدتی برای افراد در دعاوی اداری ضروری است. این اقدام می‌تواند به کاهش نابرابری در توانایی دفاع از حقوق میان طرفین دعوی کمک کند.

- تدوین قوانین جامع و شفاف در حوزه تخلفات اداری: بازنگری و اصلاح قوانین و مقررات مربوط به تخلفات اداری، با هدف کاهش ابهامات و جلوگیری از تفسیرهای سلیقه‌ای، باید در اولویت قرار گیرد. قوانین جدید باید ضمن تضمین شفافیت، به گونه‌ای تدوین شوند که حقوق افراد و الزامات اجرایی به‌طور همزمان رعایت شود.

تقویت نظارت بر دستگاه‌های اجرایی: دیوان عدالت اداری باید با افزایش نظارت بر عملکرد دستگاه‌های اجرایی و اصلاح فرآیندهای نظارتی، از سوءاستفاده احتمالی از قدرت جلوگیری کند. ایجاد سامانه‌های نظارتی الکترونیکی برای شفاف‌سازی عملکرد دستگاه‌ها می‌تواند در این راستا مؤثر باشد.

- برگزاری دوره‌های آموزشی برای قضات و کارکنان مرتبط: برگزاری دوره‌های آموزشی تخصصی برای قضات و کارکنان دیوان عدالت اداری و هیأت‌های رسیدگی به تخلفات، می‌تواند منجر به افزایش دانش تخصصی و بهبود کیفیت آرای صادره شود.

- تطبیق با نظام‌های حقوقی پیشرفته: انجام مطالعات تطبیقی و بهره‌گیری از تجارب موفق کشورهای دیگر، مانند شورای دولتی فرانسه، می‌تواند به بهبود فرآیندهای دادرسی و تقویت نقش دیوان عدالت اداری کمک کند.

- افزایش آگاهی عمومی از حقوق شهروندی: آگاهی بخشی به شهروندان در خصوص حقوق و فرآیندهای دادرسی اداری، از طریق برگزاری کارگاه‌های آموزشی و استفاده از رسانه‌های عمومی، می‌تواند به تقویت عدالت اداری و افزایش اعتماد عمومی کمک کند.

اجرای این پیشنهادها می‌تواند نقشی کلیدی در ارتقای عملکرد دیوان عدالت اداری و بهبود نظام رسیدگی به تخلفات اداری و انتظامی کارکنان دولت داشته باشد و موجب تقویت اعتماد عمومی به دستگاه‌های دولتی شود.

استناد به این مقاله: بهرامی، حمیدرضا، غلامی، حسین،، موذن زادگان، حسنعلی. (۱۴۰۳). سیاستگذاری تقنینی در رسیدگی به تخلفات اداری و انتظامی کارکنان دولت در دیوان عدالت اداری، فصلنامه علمی رهیافت انقلاب اسلامی، ۱۸(۶۹۸)، ۲۷-۵۲.

The Islamic Revolution Approach Quarterly is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

منابع و مآخذ:

- لازرز کرستین؛ (۱۳۹۰)؛ *درآمدی بر سیاست جنایی*؛ ترجمه: نجفی ابرندآبادی علی حسین؛ تهران، نشر میزان، چاپ دوم
- دلماس-مارتی می ری؛ (۱۳۹۸)؛ *نظامهای بزرگ سیاست جنایی*؛ ترجمه نجفی ابرندآبادی علی حسین؛ چاپ چهارم؛ تهران؛ بنیاد حقوقی میزان.
- لوسور، ژرژ؛ (۱۳۷۲)؛ *سیاست جنایی*؛ ترجمه نجفی ابرندآبادی علی حسین؛ مجله تحقیقات حقوقی؛ سال ۷۱-۷۲، شمارگان ۱۱ و ۱۲.
- اردبیلی محمدعلی، ایروانیان امیر؛ (۱۳۹۰)؛ *بایسته های حاکم بر مداخله ای ارزش گرایانه ساخت سیاسی در فرایند سیاست گذاری جنایی*؛ مجله تحقیقات حقوقی، دوره ۱۵، ویژه نامه ش ۸، شماره پیاپی ۹۱، بهار ۹۱.
- ده نمکی منصور، بابایی خانه سر عباس، گلدوزیان ایرج؛ (۱۳۹۶)؛ *سیاست جنایی تقنینی جمهوری اسلامی ایران در قبال جرایم مطبوعاتی سنتی و الکترونیکی*؛ مجله تحقیقات حقوق تطبیقی ایران و بین الملل، سال دهم، شماره ۳۵، بهار، صص ۸۹-۱۲۸.
- انصاری باقر؛ (۱۳۹۳)؛ *نقش قاضی در تحول نظام حقوقی*، نشر میزان، تهران، چاپ اول.
- گودرزی پروجردی محمدرضا؛ (۱۳۹۵)؛ *سیاست جنایی قضایی*، چاپ دوم، تهران، معاون حقوقی و توسعه قضایی قوه قضاییه، مرکز مطالعات توسعه قضایی.
- جمشیدی، علیرضا؛ (۱۳۹۰)؛ *سیاست جنایی مشارکتی*؛ تهران؛ نشر میزان؛ چاپ اول.
- دارابی شهرداد؛ (۱۳۹۹)؛ *سیاست جنایی ترکیبی ایران در برابر بزهکاری زیست محیطی*؛ *آموزه های حقوق کیفری*، شماره ۱۹، بهار و تابستان
- مجتهدی یوسف؛ (۱۳۸۸)؛ *سیاست جنایی قضایی ایران در اجرای مجازات سالب آزادی*؛ معاونت آموزش قوه قضاییه، اداره کل برنامه ریزی و تدوین متون آموزشی، قم، نشر قضا.
- شیخ الاسلامی عباس؛ (۱۳۸۹)؛ *بررسی تحلیلی جرایم مطبوعاتی*، معاونت آموزش و تحقیقات قوه قضاییه؛ تهران؛ انتشارات جاودانه، چاپ دوم.
- ایزدیناهی جهانگیر؛ (۱۳۸۵)؛ *بررسی تحلیل قانون آیین دادرسی و رویه قضایی دیوان عدالت اداری در پرتو اصول عدالت طبیعی*؛ *پایان نامه دوره کارشناسی ارشد حقوق عمومی*؛ دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، صص ۲۹-۳۰
- هداوند مهدی، آقایی طوق مسلم؛ (۱۳۸۹)؛ *دادگاه های اختصاصی اداری در پرتو اصل دادرسی منصفانه*؛ نشر خرسندی، چاپ اول، تهران.
- نکوئی محمد؛ (۱۳۹۹)؛ *اصل تناسب جرم و مجازات در قلمرو تخلفات اداری*؛ *فصلنامه حقوق اداری*، شماره زمستان، سال هشتم، شماره ۲۵
- گرگی ازندریانی علی اکبر، فتحی یونس؛ (۱۳۹۴)؛ *آسیب شناسی*
- فرآیند دادرسی در هیات های رسیدگی به تخلفات اداری: تاملی پیرامون یک الگوی مطلوب؛ *دوفصلنامه حقوق اداری*؛ سال ۳، ش ۹، پاییز و زمستان؛ صص ۵۲-۲۹.
- همتی مجتبی؛ (۱۳۹۵)؛ *تحلیل قانون دیوان عدالت اداری از منظر استانداردهای خاص دادرسی منصفانه اداری با نگاهی به رویه دادگاه اروپایی حقوق بشر*؛ *فصلنامه پژوهش حقوق عمومی*، سال ۱۹، شماره ۵۵، زمستان، صص ۲۴۵-۲۷۲.
- حمیدی، علی، آلکجاف، حسین (۱۴۰۰)، «بررسی تطبیقی شیوه های صدور و اجرای آراء دیوان عدالت اداری ایران پس از انقلاب اسلامی و شورای دولتی فرانسه»، *فصلنامه رهیافت انقلاب اسلامی*، سال پانزدهم، شماره ۵۴، صفحه ۱۲۰-۱۰۳.
- کیوانی فر، مژگان، بابائی مهر، علی، فروغی نیا، حسین (۱۴۰۲)، «ساز و کارهای تفسیر قوانین عادی توسط دیوان عدالت اداری پس از انقلاب اسلامی و نسبت آن با اصل عدالت خواهی»، *فصلنامه رهیافت انقلاب اسلامی*، سال هفدهم، شماره ۶۲، صفحه ۶۶-۴۷.
- Antonio Casses (2003); *International Criminal Law*, Oxford University Press.,
- Ansari, Bagher. (2014). *The Role of Judges in Legal System Transformation*. Tehran: Mizan Publishing, First Edition. (in Persian)
- Ardabili, Mohammad Ali, & Iravanian, Amir. (2011). Essential considerations in value-oriented political intervention in criminal policymaking. *Legal Research Journal*, 15(8), Spring. (in Persian)
- Darabi, Shahradd. (2020). Iran's hybrid criminal policy against environmental crimes. *Criminal Law Teachings Journal*, 19, Spring & Summer. (in Persian)
- Deh Namaki, Mansour, Babaei Khaneh Sar, Abbas, & Goldouziyan, Iraj. (2017). Legislative criminal policy of the Islamic Republic of Iran regarding traditional and electronic press crimes. *Comparative Law Studies Journal*, 10(35), 89-128. (in Persian)
- Delmas-Marty, Mireille. (2019). *Major Systems of Criminal Policy*. Translated by Najafi Abrandebadi, Ali Hossein. Tehran: Mizan Legal Foundation, Fourth Edition. (in Persian)
- Gorji Azandariani, Ali Akbar, & Fathi, Younes. (2015). Pathology of the trial process in administrative violations review boards: A reflection on an optimal model. *Administrative Law Biannual*, 3(9), Fall & Winter, 29-52. (in Persian)
- Goudarzi Boroujerdi, Mohammad Reza. (2016). *Judicial Criminal Policy*. Tehran: Judiciary Legal and Development Studies

- Training Deputy, Department of Planning and Educational Text Development*, Qom: Qaza Publishing. (in Persian)
- Nakouei, Mohammad. (2020). The principle of proportionality between crime and punishment in administrative violations. *Administrative Law Quarterly*, 8(25), Winter. (in Persian)
- Sheikh Islami, Abbas. (2010). Analytical review of press crimes. *Judicial Training and Research Institute Publications*, Tehran: Javdaneh Publishing, Second Edition. (in Persian)
- Center, Second Edition. (in Persian)
- Hamidi, Ali, & Alkajbaf, Hossein. (2021). A comparative review of the methods of issuing and enforcing judgments by Iran's Administrative Justice Court and the French Council of State after the Islamic Revolution. *Islamic Revolution Research Journal*, 15(54), 103-120. (in Persian)
- Hedavand, Mehdi, & Aghaei Toq, Moslem. (2010). Specialized administrative courts in light of the principle of fair trial. *Khorsandi Publishing*, First Edition, Tehran. (in Persian)
- Hemmati, Mojtaba. (2016). Analysis of the Administrative Justice Court law from the perspective of specific administrative fair trial standards, with reference to the European Court of Human Rights' jurisprudence. *Public Law Research Quarterly*, 19(55), Winter, 245-272. (in Persian)
- Izadpanahi, Jahangir. (2006). Analytical review of the Administrative Justice Court's procedural law and judicial practices in light of natural justice principles. *Master's Thesis in Public Law*, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran, 29-30. (in Persian)
- Jomshidi, Alireza. (2011). *Participatory Criminal Policy*. Tehran: Mizan Publishing, First Edition. (in Persian)
- Keyvani Far, Mojgan, Babaei Mehr, Ali, & Foroughinia, Hossein. (2023). Mechanisms for interpreting ordinary laws by the Administrative Justice Court after the Islamic Revolution and its relation to the principle of justice-seeking. *Islamic Revolution Research Journal*, 17(62), 47-66. (in Persian)
- Lazerge, Christian. (2011). *An Introduction to Criminal Policy*. Translated by Najafi Abrandeabadi, Ali Hossein. Tehran: Mizan Publishing, Second Edition. (in Persian)
- Levasseur, Georges. (1993). *Criminal Policy*. Translated by Najafi Abrandeabadi, Ali Hossein. *Legal Research Journal*, 71-72(11-12). (in Persian)
- Mojtahedi, Yousef. (2009). Iran's judicial criminal policy in the implementation of liberty-depriving punishments. *Judiciary*